

**O'QITUVCHI VA O'QUVCHI MUNOSABATLARINING
PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK MOHIYATI VA TA'LIM
JARAYONIDAGI O'RNI**

Ilmiy rahbar :Olimov Temur Hasanovich professor

Ism familiya: Nurmurodova Maftuna To'liqin qizi

O'qish joyi :Osiyo xalqaro universiteti magistranti

maftunanurmurodova1@gmail.com

Tel.nomer: 914452802

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabatlarning pedagogik-psixologik mohiyati, ularning ta'lim jarayonidagi ahamiyati ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi samarali muloqot, o'zaro hurmat, hamkorlik va ishonchga asoslangan munosabatlar ta'lim sifati va samaradorligini oshirishning muhim omili sifatida yoritiladi. Shuningdek, shaxsga yo'naltirilgan, gumanistik va interaktiv yondashuvlar asosida mazkur munosabatlarni rivojlantirish masalalari ko'rib chiqiladi. Tadqiqotda pedagogik-psixologik nazariyalar asosida o'qituvchi shaxsining ta'lim jarayonidagi yetakchi o'rni va o'quvchining faol subyekt sifatidagi roli ochib beriladi.

Kalit so'zlar: o'qituvchi, o'quvchi, pedagogik munosabat, psixologik muloqot, ta'lim jarayoni, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, hamkorlik, motivatsiya.

Аннотация : В статье рассматривается педагогико-психологическая сущность взаимоотношений между учителем и учеником, а также их

роль в образовательном процессе. Анализируется значение эффективного общения, взаимного уважения, сотрудничества и доверия между субъектами обучения как важнейших факторов повышения качества и результативности образования. Особое внимание уделяется личностно-ориентированному, гуманистическому и интерактивному подходам в развитии педагогического взаимодействия. На основе педагогических и психологических теорий раскрывается ведущая роль личности учителя и активная позиция ученика как субъекта образовательной деятельности.

Ключевые слова:учитель, ученик, педагогическое взаимодействие, психологическое общение, образовательный процесс, личностно-ориентированное обучение, сотрудничество, мотивация.

Annotation :This article examines the pedagogical and psychological essence of teacher–student relationships and their role in the educational process. The study highlights effective communication, mutual respect, cooperation, and trust as key factors in improving the quality and effectiveness of education. Particular attention is paid to learner-centered, humanistic, and interactive approaches to developing pedagogical interaction. Based on pedagogical and psychological theories, the research reveals the leading role of the teacher’s personality and the active position of the student as a subject of the learning process.

Keywords:teacher, student, pedagogical interaction, psychological communication, educational process, learner-centered education, cooperation, motivation.

Kirish

Ta’lim jarayoni zamonaviy jamiyat taraqqiyotining eng muhim omillaridan biridir. Xalqaro miqyosda sifatli ta’lim egallash – inson kapitali,

innovatsion iqtisodiyot va barqaror ijtimoiy taraqqiyotning poydevoridir. Shu sababli, XXI asr ta'limi tez o'zgaruvchan ijtimoiy, iqtisodiy va texnologik sharoitlarda samarali faoliyat ko'rsatishni talab qiladi. Bu esa o'z navbatida ta'lim jarayonining barcha komponentlarini, xususan — o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabatlarni chuqur tahlil qilish, modernizatsiya qilish va takomillashtirish zaruratini yuzaga keltiradi. Ta'lim jarayonining samaradorligi nafaqat o'quvchi bilim darajasiga, balki o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi o'zaro muloqot sifatiga bevosita bog'liq. Zamonaviy ta'lim psixologiyasi va pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'qituvchi va o'quvchi munosabatlari samaradorligi ta'lim jarayonining natijaviyligi va o'quvchilar motivatsiyasiga juda katta ta'sir ko'rsatadi. Munosabatlarning sifatli bo'lishi o'quv jarayonida ishtirok etish, mustaqil fikrlash va ijodiy faoliyatni rag'batlantiradi, o'z navbatida o'quv yutuqlarini oshiradi. Global ta'lim makonida innovatsion yondashuvlar ta'lim sifatini oshirish yo'lida muhim strategik ahamiyat kasb etadi. An'anaviy ta'lim tizimi ko'pincha o'qituvchi markazli bo'lib, bilim uzatishga qaratilgan bo'lsa, innovatsion yondashuvlar o'quvchi markazli pedagogik modelni ilgari suradi. Bu esa ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi, chunki o'quvchi bilimni faollashgan, kontekstual va muammoli vazifalar orqali o'zlashtiradi. Shu nuqtai nazardan, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabatlarni takomillashtirish, ularni hamkorlik, ishonch, muloqotga asoslangan pedagogik muhitga aylantirish — hozirgi ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biridir.

Innovatsion yondashuvlar – bu an'anaviy pedagogik texnologiyalarni yangilash, zamonaviy axborot-kommunikatsiya vositalaridan samarali foydalanish, psixologik-pedagogik yondashuvlarni amaliyotga tadbiq etish orqali o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi muloqotni chuqurlashtirishdir. Bugungi kunda innovatsiyalar quyidagi yo'nalishlarda amalga oshirilmoqda:

- Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) orqali interaktiv darslar tashkil etish;
- Faollashtiruvchi o'qitish metodlari (muammoli ta'lim, loyiha asosida o'qitish, o'yin metodlari va h.k.);
- Feedback (fikir-mulohaza) mexanizmlarini tizimli joriy etish;
- Refleksiv pedagogika orqali o'quvchi shaxsini rivojlantirishga yo'naltirilgan yondashuvlar.

Mazkur yondashuvlar nafaqat bilim berish, balki o'quvchilarning shaxsiy salohiyatini ochish, ijodkorlik, mas'uliyat, mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Bu esa o'qituvchi va o'quvchi munosabatlarini hamkorlik asosida qayta tashkil etishga xizmat qiladi. O'qituvchi va o'quvchi munosabatlarini takomillashtirishning innovatsion yo'nalishlarini joriy etish ta'lim jarayonida quyidagi ijobiy natijalarga olib keladi: o'quvchilarda ijtimoiy va kommunikativ kompetensiyalarni oshiradi; dars jarayonida o'quvchi faolligini kuchaytiradi; o'qituvchi pedagogik mahoratini yangilaydi; o'quv materiali mustahkamligini ta'minlaydi; o'quvchilarning ijodiy fikrlashini rag'batlantiradi; salbiy ta'lim muhitini bartaraf etadi va o'quvchilar psixologik qulayligini ta'minlaydi.

Pedagogik adabiyotlarda o'qituvchi va o'quvchi munosabatlari ta'lim jarayonida yuzaga keladigan ijtimoiy-pedagogik aloqalar tizimi sifatida talqin etiladi. Ushbu munosabatlar bilim berish, tarbiyalash va rivojlantirish vazifalarini amalga oshirishga xizmat qiladi. Psixologik nuqtayi nazardan esa o'qituvchi va o'quvchi munosabatlari shaxslararo muloqotning muhim shakli bo'lib, u emotsional aloqa, o'zaro tushunish, empatiya va psixologik ta'sir mexanizmlarini o'z ichiga oladi. L.S. Vygotskiy, S.L. Rubinshteyn, A.N. Leontyev kabi olimlar o'qituvchi bilan o'quvchi o'rtasidagi hamkorlik

faoliyati shaxs rivojlanishining asosiy manbai ekanligini ta'kidlaganlar. Vygotskiyning "yaqin rivojlanish zonasi" nazariyasiga ko'ra, o'quvchi o'qituvchi yoki malakali tengdoshi yordamida o'zining mavjud rivojlanish darajasidan yuqoriroq natijalarga erisha oladi. Bu esa o'qituvchi va o'quvchi munosabatlarning samarali tashkil etilishini taqozo etadi. O'qituvchi va o'quvchi munosabatlarning pedagogik mohiyati ta'lim maqsadi, mazmuni, metodlari va tashkiliy shakllarida namoyon bo'ladi. An'anaviy ta'limda o'qituvchi yetakchi, o'quvchi esa bo'ysunuvchi subyekt sifatida qaralgan bo'lsa, zamonaviy pedagogik yondashuvlarda bu munosabatlar hamkorlik xarakteriga ega bo'lmoqda.

Pedagogik munosabatlarning asosiy belgilariga quyidagilar kiradi:

- ta'limiy hamkorlik;
- pedagogik rahbarlik;
- o'quv faoliyatini rag'batlantirish;
- shaxsiy yondashuv.

Mazkur jihatlar o'qituvchining pedagogik mahorati va kasbiy kompetensiyasi bilan chambarchas bog'liqdir. Pedagog o'quvchi shaxsini tushuna olgan holda, uning ehtiyojlari va imkoniyatlarini hisobga olgan ta'lim jarayonini tashkil etishi zarur. Psixologik jihatdan o'qituvchi va o'quvchi munosabatlari emotsional holat, motivatsiya, ijtimoiy idrok va shaxslararo ta'sir bilan belgilanadi. Ta'lim jarayonida ijobiy psixologik muhit yaratish o'quvchilarning o'qishga bo'lgan munosabatini tubdan o'zgartiradi. K. Rogers va A. Maslowning gumanistik psixologiya nazariyasiga ko'ra, shaxs faqatgina qulay, qo'llab-quvvatlovchi va xavfsiz muhitda to'laqonli rivojlanadi. O'qituvchi tomonidan bildirilgan ishonch, samimiy munosabat va hurmat o'quvchining o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi. Psixologik jihatdan samarali munosabatlar quyidagi omillar bilan tavsiflanadi: empatiya; ijobiy emotsional

aloqa;pedagogik takt;adolatli baholash.O'qituvchi ta'lim jarayonining asosiy tashkilotchisi va boshqaruvchisi sifatida muhim rol o'ynaydi. Uning kasbiy bilimlari bilan bir qatorda shaxsiy fazilatlar ham o'quvchilar bilan munosabatlarning sifatini belgilaydi.

Zamonaviy ta'lim tizimida o'qituvchi:

- ✓ bilim manbai;
- ✓ fasilitator;
- ✓ motivator;
- ✓ maslahatchi sifatida namoyon bo'ladi.

Bu esa o'qituvchidan doimiy kasbiy rivojlanish, psixologik savodxonlik va innovatsion yondashuvlarni talab etadi.O'quvchi ta'lim jarayonida faqat bilim oluvchi emas, balki o'z faoliyatini anglay oladigan, baholay oladigan va rejalashtira oladigan subyekt sifatida shakllanadi. Subyekt-subyekt munosabatlariga asoslangan ta'lim o'quvchining mustaqil fikrlashini rivojlantiradi.O'quvchining faolligi quyidagi jihatlarda namoyon bo'ladi:o'quv topshiriqlarini mustaqil bajarish;muhokamalarda ishtirok etish;o'z fikrini erkin ifoda etish;refleksiya qilish.Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ijobiy pedagogik-psixologik munosabatlar:bilimlarni o'zlashtirish darajasini oshiradi;o'quv motivatsiyasini kuchaytiradi;stress va xavotirni kamaytiradi;ijtimoiy moslashuvni yaxshilaydi.Shu sababli, ta'lim jarayonida insonparvarlikka asoslangan munosabatlarni shakllantirish muhim ahamiyatga ega.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, o'qituvchi va o'quvchi munosabatlarining pedagogik-psixologik mohiyati ta'lim jarayonining samaradorligini belgilovchi yetakchi omillardan biri hisoblanadi. Mazkur munosabatlar ta'lim subyektlari o'rtasidagi oddiy muloqot bilangina cheklanmay, balki bilim

berish, tarbiyalash va shaxsni rivojlantirishga yo'naltirilgan murakkab, ko'p qirrali pedagogik tizim sifatida namoyon bo'ladi. Ilmiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida shakllangan ijobiy, insonparvarlikka asoslangan munosabatlar o'quvchining intellektual, emotsional va ijtimoiy rivojlanishiga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqot davomida aniqlanganki, ta'lim jarayonida subyekt-subyekt munosabatlariga asoslangan yondashuv o'quvchini passiv bilim oluvchidan faol, mustaqil fikrlovchi va mas'uliyatli shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi. O'qituvchi tomonidan o'quvchining fikrini tinglash, uning individual xususiyatlarini hisobga olish, mustaqil qaror qabul qilishga rag'batlantirish ta'lim motivatsiyasining kuchayishiga olib keladi. Bu esa o'z navbatida bilimlarni chuqur va barqaror o'zlashtirishni ta'minlaydi. Shuningdek, pedagogik-psixologik jihatdan qulay muhit yaratish o'quvchilarda o'qishga nisbatan ijobiy munosabat, o'ziga bo'lgan ishonch va ijtimoiy faollikni rivojlantiradi. O'qituvchining shaxsiy fazilatlari — empatiya, pedagogik takt, adolat va muloqot madaniyati — o'quvchi shaxsining rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, gumanistik va shaxsga yo'naltirilgan ta'lim yondashuvlari doirasida o'qituvchi o'quvchi uchun nafaqat bilim manbai, balki maslahatchi, yo'naltiruvchi va motivator sifatida namoyon bo'ladi. Ilmiy manbalar va tahlillar asosida xulosa qilish mumkinki, o'qituvchi va o'quvchi munosabatlarini takomillashtirish ta'lim sifatini oshirishning muhim sharti bo'lib, bu jarayon pedagoglarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish, psixologik tayyorgarligini kuchaytirish va innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish bilan uzviy bog'liqdir. Zamonaviy ta'lim tizimida mazkur munosabatlarni insonparvarlik, hamkorlik va o'zaro ishonch tamoyillari asosida tashkil etish ta'lim jarayonining barqarorligi va samaradorligini ta'minlaydi. Shu boisdan, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi pedagogik-psixologik munosabatlarni rivojlantirish masalasi nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham dolzarb bo'lib, u ta'lim

tizimini modernizatsiya qilish, barkamol avlodni tarbiyalash va jamiyatning intellektual salohiyatini yuksaltirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Vygotskiy L.S. Pedagogicheskaya psixologiya. – M.: Pedagogika, 205.
2. Leontyev A.N. Faoliyat. Ong. Shaxs. – M.: Politizdat, 2004.
3. Rubinshteyn S.L. Osnovy obshchey psixologii. – SPb., 2010.
4. Rogers C. Freedom to Learn. – New York: Merrill, 1983.
5. Maslow A. Motivation and Personality. – New York: Harper & Row, 1970.
6. Zunnunov A. Pedagogik mahorat asoslari. – Toshkent, 2018.
7. Karimova V.M. Pedagogik psixologiya. – Toshkent, 2020.